

INGLIZ VA O‘ZBEK TOPISHMOQLARINING UMUMIY LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Tursunova Nilufar

O‘zDJTU Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Topishmoqlar xalq og‘zaki ijodining o‘ziga xos janridir. Ular xalqning madaniy, ijtimoiy va tarixiy merosi bilan bog‘liq bo‘lib, til orqali yetkaziladigan obrazli ma‘lumotlarni o‘z ichiga oladi. Ingliz va o‘zbek madaniyatida topishmoqlar uzoq tarixga ega bo‘lib, ularning til va madaniyat bilan bog‘liq o‘ziga xos xususiyatlari mavjud. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek topishmoqlarining umumiy lingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi va ular o‘rtasidagi o‘xshashliklar hamda farqlar ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *Topishmoq, lingvokulturologiya, o‘zbek topishmoqlari, ingliz topishmoqlari, xalq og‘zaki ijodi, madaniy kodlar, metaforik ifoda, madaniyat va til bog‘liqligi, o‘xshashlik va farqlar*

Abstract: *Riddles are a unique genre of folklore. They are related to the cultural, social and historical heritage of the people and contain figurative information conveyed through language. Riddles have a long history in English and Uzbek culture, and they have their own characteristics related to language and culture. This article analyzes the common linguistic features of English and Uzbek riddles and examines the similarities and differences between them.*

Key words: *Riddle, linguistic culture, Uzbek riddles, English riddles, folklore, cultural codes, metaphorical expression, culture and language connection, similarities and differences*

Абстрактный: *Загадки – уникальный жанр фольклора. Они связаны с культурным, социальным и историческим наследием народа и содержат образную информацию, передаваемую посредством языка. Загадки имеют долгую историю в английской и узбекской культуре и имеют свои особенности, связанные с языком и культурой. В данной статье анализируются общие лингвистические особенности английских и узбекских загадок, а также рассматриваются сходства и различия между ними.*

Ключевые слова: *Загадка, лингвокультура, узбекские загадки, английские загадки, фольклор, культурные коды, метафорическое выражение, культурно-языковая связь, сходства и различия*

Lingvokulturologiya tili va madaniyatni o‘zaro bog‘liq holda o‘rganadi. Bu fan tilshunoslik, madaniyatshunoslik, etnologiya, etnolingvistika kabi sohalar bilan chambarchas bog‘liq. Topishmoqlar lingvokulturologik tahlilida xalqning dunyoqarashi, urf-odatlarini, an‘analari va madaniy merosi tilda qanday ifodalanganligi o‘rganiladi. Ingliz va o‘zbek topishmoqlarida madaniy ko‘rsatkichlar, an‘analar va mentalitetning ifodalanishi o‘ziga xosdir. Masalan: Tabiat va kundalik hayot: Har ikkala madaniyatda ham tabiat, hayvonot olami, kundalik hayotga oid obrazlar

topishmoqlarda aks etadi. Lekin, bu obrazlar ikki madaniyat o'rtasidagi o'ziga xosliklarni ko'rsatadi. O'zbek topishmoqlarida ko'proq dehqonchilik, chorvachilik bilan bog'liq obrazlar ko'p bo'lsa, ingliz topishmoqlarida texnologiya va urbanizatsiyaga oid obrazlar uchrashi mumkin. Metaforiklik va qiyoslashlar: O'zbek topishmoqlarida ko'pincha ko'p ma'noli, keng qamrovli qiyoslashlar uchraydi. Ingliz topishmoqlari esa sodda va to'g'ri qiyoslashlarga asoslanadi. Diniy va an'anaviy tushunchalar: O'zbek topishmoqlarida diniy va urf-odatlar bilan bog'liq obrazlar ko'proq uchraydi, ayniqsa, ramzlar va diniy qadriyatlar. Ingliz topishmoqlarida esa sekulyar va pragmatik tushunchalar keng tarqalgan. Metaforik ifodalar topishmoqlar uchun muhimdir. O'zbek madaniyatida topishmoqlarda insonning o'ziga xos sifati, fe'l-atvori ko'pincha hayvonlar yoki tabiiy hodisalar bilan bog'lanadi. Ingliz madaniyatida esa ko'proq sun'iy predmetlar yoki texnologik vositalar bilan bog'liq metaforalar ko'proq kuzatiladi. Ingliz va o'zbek topishmoqlari asosan metaforik ifodalar orqali tuzilgan bo'ladi. Ob'ektlar yoki hodisalar o'zlariga o'xshamagan narsalar orqali tasvirlanadi. Masalan, ingliz tilida "I speak without a mouth and hear without ears. I have no body, but I come alive with the wind" (Echo), o'zbek tilida esa "Onasiz tug'ilgan, o'g'ilsiz boqilgan" (Tuxum) kabi misollar keladi. Simvolik ma'no: Topishmoqlarda ko'pincha abstrakt va ramziy ma'nolar qo'llanadi, bu esa turli xalqlar uchun umumiy bo'lgan mantiqiy asoslarga ega. Oddiy sintaktik struktura: Har ikki tilda ham topishmoqlar sodda va qisqa gap tuzilmalari orqali ifodalanadi. Odatda, ikki qisimli yoki savol-javob shaklida bo'ladi, masalan: "What has keys but can't open locks?" (Piano) yoki "O'zi qora, ichida qora, so'ysa qon chiqmaydi" (Qovoq).

Qisqartirish va she'riy shakl: Ingliz tilidagi topishmoqlarda qisqartirilgan ifoda va she'riy ohangli iboralar ko'p ishlatilsa, o'zbek tilida ham she'riy shakl va ritmik ifodalar mavjud. O'xshatish va allegoriya: Ikkala tilda ham o'xshatishlar keng qo'llaniladi. Masalan, ingliz topishmog'ida: "I'm tall when I'm young, and I'm short when I'm old" (Candle) o'zbek tilidagi misol: "O'zi uzun, o'zi saraton" (Anor).

Aniq va sodda leksika: Topishmoqlarning asosiy xususiyatlaridan biri sodda va tushunarli leksikadan foydalanishdir, lekin bu leksika chuqur ma'nolarni beradi. Ohang va ritm: Ingliz va o'zbek topishmoqlarida tovushlarning ritmik takrori yoki o'xshashligi (allitseratsiya) ishlatiladi. Bu esa ularning esda qolishini va nutqda yengil ifodalanishini ta'minlaydi. Ovoz mosligi: Har ikkala tilda ham so'zlar o'rtasidagi tovush mosligi muhimdir, chunki bu tinglovchining fikrlashini osonlashtiradi. Ambigvitet (ma'no ko'pligi): Ko'p topishmoqlarda bir nechta ma'no qatlamlari mavjud bo'lib, bu esa ularning murakkabligini oshiradi va mantiqiy fikrlashni talab qiladi. Bir so'z yoki ifoda turli kontekstlarda har xil ma'nolarni anglatishi mumkin.

Simvolik ma'no: Topishmoqlar ko'pincha madaniyatlararo yoki universal ramzlar orqali tuziladi. Masalan, quyosh, oy, daraxtlar, hayvonlar va tabiat bilan bog'liq ramzlar keng qo'llaniladi va ular turli xalqlarda turlicha talqin qilinishi mumkin. Ma'no ko'chirish: Topishmoqlarda ko'pincha so'zlarning dastlabki ma'nosi o'zgarib, metaforik yoki simvolik ma'nolar ko'rinishida qo'llaniladi. Bir ob'ekt yoki hodisa boshqa bir ob'ekt orqali ta'riflanadi, bu esa tilning semantik ko'lamini

kengaytiradi. Noyob va arxaik soʻzlar: Koʻpgina topishmoqlarda arxaik yoki kam ishlatiladigan soʻzlar uchraydi, bu esa ularning tarixiy ildizlarini aks ettiradi. Topishmoqlar tilning qadimiy shakllari yoki unutilib borayotgan elementlarini saqlab kelgan. Maʼno oʻyinlari: Topishmoqlarda koʻpincha oʻyin-kulgi yoki hazil uchun soʻzlarning koʻp maʼnoliligi va oʻziga xos oʻyinlar qoʻllaniladi. Bu soʻz oʻyinlari esda qolarli va qiziqarli xususiyatlarni hosil qiladi. Tinglovchining ishtirokchiligi: Topishmoqlarda koʻpincha tinglovchi mantiqiy xulosa chiqarishga majbur boʻladi. Bu esa ularni faqat lingvistik emas, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham qiziqarli qiladi. Maqsadli auditoriya: Topishmoqlar koʻpincha bolalar uchun yaratiladi, lekin kattalar orasida ham keng tarqalgan. Shu bois, til uslubi oʻz auditoriyasiga qarab moslashtiriladi. Madaniy maʼlumot berish: Topishmoqlar nafaqat mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi, balki madaniy bilimlarni ham yetkazadi. Masalan, oʻzbek topishmoqlarida qishloq xoʻjaligiga oid atamalar yoki anʼanaviy hayot tarziga tegishli tushunchalar koʻp uchraydi, ingliz tilida esa texnologiya yoki tabiatga oid tushunchalar kengroq ishlatiladi.

Umuman olganda, topishmoqlarning lingvistik xususiyatlari ularning til tuzilmasi, maʼnolari, va oʻyin elementlari orqali aks etadi. Har bir tilda topishmoqlar turli xil leksik, fonetik va pragmatik xususiyatlar orqali ifodalanadi va bu ularning esda qolarli va madaniy jihatdan ahamiyatli boʻlishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyhati:

1. **Juraev, N.** *Oʻzbek xalq topishmoqlari*. Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2007.
2. **Shukurov, R.** *Oʻzbek xalq ijodi: topishmoqlar va ularning lingvistik xususiyatlari*. Toshkent: Fan, 1998.
3. **Valixonov, T.** *Topishmoqlar va ularning leksik-semantik xususiyatlari*. Oʻzbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, 2012.
4. **Ismoilov, A.** *Oʻzbek xalq topishmoqlari va ularning didaktik ahamiyati*. Toshkent: Oʻqituvchi, 1985.
5. **Saydullayev, M.** *Oʻzbek tilining semantik xususiyatlari: Topishmoqlar misolida*. Toshkent: Sharq, 2015.
6. Taylor, Archer. *The Literary Riddle before 1600*. University of California Press, 1948.
7. **Kirk, G.S.** *The Nature of Greek Myths*. Penguin Books, 1974.